

Universiteit Utrecht

**Van opsluiting naar vrijheid: Jongeren aan
het woord over het vertrek uit de gesloten
jeugdhulp en re-integratie**

Masterthesis

Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken

Auteur:	Yvonne Hendriks
Studentnummer:	3858871
Begeleider:	Prof. dr. Micha de Winter
Tweede beoordelaar:	Dr. Chris Baerveldt
Datum:	22 juni 2015

Dankwoord

Graag wil ik bij dezen de vele mensen bedanken die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van dit onderzoek en zonder wie deze thesis niet mogelijk was geweest. Allereerst wil ik mijn begeleider, prof. dr. Micha de Winter, bedanken voor zijn hulp en advies. Zijn inzichten hebben dit onderzoeksproject tot een hoger niveau gebracht en ervoor gezorgd dat ik in mijn ambitieuze pogingen niet de realiteit en de wetenschap uit het oog verloor. Ook dank voor mijn stagebegeleider bij Save the Children, Marinke Ros, voor al haar steun en medeleven. Dit geldt tevens voor iedereen in mijn persoonlijke omgeving die mij heeft gesteund tijdens deze periode. Ook de mensen bij Defence for Children bedankt – jullie hebben de inspiratie voor dit onderzoek geleverd.

Tevens enorme dank voor Marjolein Kendall. Zonder jouw vele mails, snelle reacties en professionele contacten was ik nu nergens geweest. Ik hoop dat je weet dat ik jouw hulp en inzet zeer waardeer. Ook alle andere mensen die de tijd hebben genomen om met mij in gesprek te gaan. hun professionele en persoonlijke ervaringen met mij hebben gedeeld en mij weer in contact hebben gebracht met anderen: dank jullie wel. Jullie hebben mij geholpen om alle verschillende aspecten van het werkveld goed in kaart te brengen.

Ten slotte mijn oprechte dankbaarheid aan degenen die de hoofdrol in dit onderzoek vervullen: de jongeren. Zij hebben met een enorme openheid gesproken over hun ervaringen, wensen en dromen en mij hiermee een kijkje gegund in hun leven. Niet alleen heeft dit waardevolle informatie opgeleverd voor het onderzoek, ook heeft het mij als persoon belangrijke inzichten gegeven. Ik hoop dat de jongeren weten dat er mensen zijn die hen zien, die hun stem willen laten horen en die hun best doen om ervoor te zorgen dat alle jongeren in Nederland een eerlijke kans krijgen om deel te nemen aan de samenleving. Uiteindelijk willen deze jongeren gewoon een vrij en een normaal leven. In mijn ogen verdienen ze zeker niet minder dan dat.

Yvonne Hendriks
Juni 2015

Universiteit Utrecht

Red hun leven.
Red hun dromen.
Red hun toekomst.
savethechildren.nl

Samenvatting

Doel: Dit kwalitatieve onderzoek heeft als doel om de ervaringen van jongeren die de gesloten jeugdhulp verlaten in kaart te brengen en kennis te genereren over hoe zij ondersteund zouden willen worden bij de overgang van geslotenheid naar vrijheid. Hierbij wordt er gekeken naar de mogelijke rol van jeugdhulpinstellingen, gemeenten, de civil society en de jongeren zelf. **Methode:** Allereerst is er literatuuronderzoek verricht. Vervolgens zijn er acht semigestructureerde interviews gehouden met jongeren die de gesloten jeugdhulp hebben verlaten. Tevens is er een focusgroep gehouden met drie jongeren die momenteel in de gesloten jeugdhulp verblijven. De interviews en focusgroep zijn opgenomen en getranscribeerd, waarna de verkregen data door middel van kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn geanalyseerd. **Resultaten:** Naar aanleiding van de analyse zijn er zes thema's geïdentificeerd: voorbereiding op het vertrek, de overgang naar vrijheid, participatie van de jongeren, ouderlijke betrokkenheid, sociale steun en de aanbevelingen van de jongeren. **Conclusies:** Jeugdhulpinstellingen, gemeenten, civil society en jongeren zelf kunnen elk een eigen bijdrage leveren aan een goede overgang van de gesloten jeugdhulp naar vrijheid. De jongeren vinden het vooral belangrijk dat er wordt gecommuniceerd over het vertrek en vervolgzorg, er sprake is van een geleidelijke overgang, ze een vaste begeleider hebben die hen hierbij ondersteunt, ze contact kunnen onderhouden met hun sociaal netwerk en er individuele afspraken met ze worden gemaakt, waarbij er een balans is tussen autonomie en ondersteuning.

Kernwoorden: gesloten jeugdhulp, vertrek, nazorg, jeugdparticipatie, gemeenten, civil society.

Abstract

Objective: This qualitative research aims to capture the experiences of adolescents leaving closed residential youth care and to generate an understanding of how they would like to be supported in the transition from closed care back to society. The possible role of youth care institutions, local governments, civil society and the adolescents themselves were explored. **Method:** First of all, a review of existing scientific literature was carried out. This was followed by the implementation of eight semi structured interviews with adolescents who have left closed residential care. Furthermore, a focus group was held with three adolescents currently residing in closed residential care. The interviews and focus group were recorded and transcribed, after which the obtained data were analyzed through qualitative research methods. **Results:** After analysis, six important themes emerged from the data: preparation for departure, transitioning to open society, youth participation, parental involvement, social support and adolescents' recommendations. **Conclusion:** Youth care institutions, local governments, civil society and adolescents can each contribute in their own way to a successful transition from closed residential youth care to open society. The adolescents are mostly concerned with clear communication about departure and aftercare, a gradual transition, having the support of a reliable mentor, maintaining their social network and being involved in treatment and decision-making, in which there is equilibrium between autonomy and support.

Keywords: closed residential youth care, transitioning, aftercare, youth participation, local governments, civil society.

1. Inleiding

Met de transitie en transformatie van de jeugdzorg is de gehele jeugdhulpverlening in beweging. Niet alleen zijn gemeenten verantwoordelijk geworden voor alle vormen van jeugdhulp, ook de inhoudelijke invulling hiervan ondergaat vele veranderingen (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport [VWS] & Ministerie van Veiligheid en Justitie [VenJ], 2013a). Middels de Jeugdwet wordt beoogd een concrete omslag en verbetering in de zorg voor jeugd te realiseren, waarbij onder andere de nadruk wordt gelegd op preventie en het verminderen van de druk op de gespecialiseerde zorg (Ministeries van VWS & VenJ, 2014). Echter, specialistische zorg blijft nodig in die gevallen waarin preventie niet is geslaagd. Bovendien zouden de principes die in het kader van de transformatie van de jeugdzorg zijn geformuleerd, bijvoorbeeld van normaliseren en het benutten van de eigen kracht en het sociale netwerk, ook ingezet kunnen worden binnen de specialistische jeugdhulp (RMO, 2014). Eén bepaalde vorm van specialistische hulp is de gesloten jeugdhulp, ook wel JeugdzorgPlus genoemd. Dit is een intensieve vorm waarbij de vrijheden van jeugdigen kunnen worden ingeperkt om te voorkomen dat de jeugdige onttrokken wordt aan de hulp die hij nodig heeft en ervoor te zorgen dat er een dusdanige gedragsverandering wordt bewerkstelligd dat de jeugdige weer kan participeren in de maatschappij (Ministeries van VWS & VenJ, 2013b). De jeugdige wordt hiertoe opgenomen in een gesloten, residentiële voorziening.

In 2011 verbleven er 11.775 jongeren in residentiële voorzieningen, waarvan 3.261 in de JeugdzorgPlus (UNICEF & Defence for Children, 2014). In 2012 zijn in totaal 1.617 unieke jeugdigen nieuw geplaatst of overgeplaatst in JeugdzorgPlus instellingen (Jeugdzorg Nederland, 2014). Jongeren die in residentiële voorzieningen hebben gezeten lopen tegen een aantal specifieke problemen aan, voornamelijk bij de terugkeer vanuit de residentiële voorziening naar de maatschappij (Daining & DePanfilis, 2007). Er is veel aandacht voor het bieden van evidence-based hulp aan jongeren tijdens hun residentiële plaatsing. Deze hulp heeft echter weinig zin als deze abrupt wordt beëindigd en er na vertrek sprake is van terugval naar de oude situatie (Cafferty & Leichtman, 2001; Leichtman & Leichtman, 2001).

Het is belangrijk dat deze jongeren niet over het hoofd worden gezien bij alle hervormingen die momenteel plaats vinden. Er dient gezocht te worden naar een balans tussen de principes van ontzorgen en normaliseren enerzijds en het bieden van intensieve en gespecialiseerde zorg aan de gezinnen die dit behoeven anderzijds (RMO, 2014). Hoewel met de hervormingen wordt beoogd het aantal residentiële plaatsingen terug te dringen (Ministeries van VWS & VenJ, 2013b), blijven hiermee juist de jongeren met de meest complexe problematiek en zorgbehoeften over. Om ook hen uiteindelijk een plek in de samenleving te geven, is het van belang om te kijken naar wat zij nodig hebben bij terugkeer naar de samenleving.

Er is relatief veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van residentiële hulp. Echter, er is nog weinig bekend over de ervaringen en behoeften van jongeren zelf bij de overgang vanuit deze voorzieningen naar de maatschappij. Het doel van dit onderzoek is dan ook om de ervaringen van jongeren die de gesloten jeugdhulp verlaten in kaart te brengen en te onderzoeken op welke manier zij hierbij ondersteund willen worden. Hierbij vormt jeugdparticipatie een belangrijk uitgangspunt. De onderzoeksvraag die hier centraal staat is: Hoe ervaren 15-plussers in Nederland de overgang vanuit de gesloten jeugdhulp naar vrijheid en wat zouden jeugdhulpinstellingen, gemeenten, civil society en jongeren zelf kunnen bijdragen om de re-integratie van jongeren uit de gesloten jeugdhulp te bevorderen? Hierbij wordt de civil society gedefinieerd als de maatschappij van burgers waar mensen vrijwillig deel van uitmaken (De Winter, 2011). Samen met de staat en de markt vormt de civil society Zijderveld's democratische driehoek van de samenleving (De Winter, 2011).

In dit onderzoek zullen eerst een juridisch en theoretisch kader geschetst worden. Vervolgens worden de methoden van dataverzameling van het onderzoek beschreven en de resultaten uitgewerkt. Ten slotte zal er een conclusie worden getrokken en worden een aantal discussiepunten besproken, waarbij er aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek en de praktijk.

2. Juridisch kader

De gesloten jeugdhulp vindt plaats binnen een juridisch kader van wetten en richtlijnen. Deze wettelijke kaders zijn van belang omdat juist de rechtspositie van jongeren in geslotenheid extra bescherming vraagt. Plaatsing in de gesloten jeugdhulp betekent namelijk dat de jongere ernstig in zijn vrijheid wordt beperkt (Ministeries van VWS & VenJ, 2013b). De wettelijke kaders waarbinnen de gesloten jeugdhulp plaatsvindt worden hier besproken omdat deze een juridische grondslag bieden voor het opkomen van de belangen van deze jongeren en het verlenen van de hulp die zij aangeven nodig te hebben.

2.1 Nationale wetgeving

Het nationaal wettelijk kader waarbinnen de gesloten jeugdhulp plaatsvindt is recentelijk ingrijpend veranderd. Waar voorheen werd gesproken over de gesloten jeugdzorg en de basis hiervoor was vastgelegd in de Wet op de Jeugdzorg, wordt dit nu gesloten jeugdhulp genoemd en is wetgeving hiervoor opgenomen in de Jeugdwet (Legemaate et al., 2014). Aansluitend hierbij is in dit onderzoek gekozen voor de term gesloten jeugdhulp. Met ingang van de Jeugdwet op 1 januari 2015 is de verantwoordelijkheid voor en financiering van alle residentiële zorg overgeheveld van de provincies naar de gemeenten. Hiermee wordt beoogd het aantal verschillende

financieringsstromen terug te brengen en integrale samenwerking te versterken (Ministeries van VWS & VenJ, 2013a; 2013b).

Gesloten jeugdhulp is een zware vorm van gespecialiseerde jeugdhulp, waarbij de vrijheden van de jongere worden ingeperkt. Dit kan dus niet zomaar worden ingezet. Hiervoor is in de Jeugdwet vastgelegd dat er sprake moet zijn van ernstige opgroei- en opvoedingsproblemen die de ontwikkeling naar de volwassenheid ernstig belemmeren en maken dat opnemings- en verblijf in een gesloten accommodatie noodzakelijk zijn om te voorkomen dat de jeugdige zich aan de voor hem noodzakelijke jeugdhulp onttrekt of daaraan wordt onttrokken (Legemaate et al., 2014; Ministeries van VWS & VenJ, 2013b). De verwoording 'ernstige opgroei- en opvoedingsproblemen' wijst op problemen die niet enkel in de jongere zelf besloten liggen, maar in verband staan met de omgeving. Gesloten jeugdhulp heeft als doel de jongere in staat te stellen veilig op te groeien, te groeien naar zelfstandigheid en maatschappelijk te participeren (Ministeries van VWS & VenJ, 2013b). Tevens is vastgelegd dat de gesloten jeugdhulp één onderdeel in het hulpverleningstraject is, waarvan ook andere, aansluitende zorg deel uit kan maken. Dit vraagt om een aanpak die zich niet alleen richt op behandeling binnen de instelling, maar ook op de omgeving en het perspectief dat de jeugdige daar geboden kan worden (Ministeries van VWS & VenJ, 2013b). Hoewel de Jeugdwet wettelijke onderbouwing biedt voor het betrekken van de omgeving en het bieden van noodzakelijke nazorg, is het voor dit onderzoek de vraag in hoeverre jongeren dit in de praktijk ervaren.

2.2 Internationale wetgeving

Ook normen uit het internationaal recht zijn van belang met betrekking tot de gesloten jeugdhulp en re-integratie. Deze zijn voornamelijk te vinden in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM), het International Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) en de zogeheten Havana Rules. Ten eerste is in artikel 8 van het EVRM en artikel 5 en 9 van het IVRK het recht op eerbiediging van en respect voor het familieleven vastgelegd. Dit betekent dat op de overheid de plicht rust een ongestoord gezinsleven te bevorderen, een kind recht heeft op omgang met de ouders en verblijf in de thuissituatie te verkiezen valt boven residentiële zorg (Raad van Europa, 1950; Verenigde Naties, 1989). In de Havana Rules is vastgelegd dat jeugdigen in residentiële voorzieningen moeten kunnen profiteren van betekenisvolle activiteiten die hun zelfstandigheid in de samenleving bevorderen (artikel 12) en er stappen ondernomen dienen te worden om de noodzakelijke voortzetting van zorg na vertrek te verzekeren (artikel 53) (Verenigde Naties, 1990). Hierbij moet zorg zo veel mogelijk in de gemeenschap worden voorzien, zodat stigmatisatie voorkomen en integratie in de gemeenschap bevorderd kan worden (artikel 49) (Verenigde Naties, 1990). Ten slotte is in artikel 12 van het IVRK het recht op participatie vastgelegd:

minderjarigen dienen in staat worden gesteld een eigen mening te vormen en deze te uiten in alle aangelegenheden die hen betreffen, waarbij aan de mening passend belang wordt gehecht in overeenstemming met de leeftijd en rijpheid van het kind (Verenigde Naties, 1989).

3. Wetenschappelijk theoretisch kader

3.1 Het belang van participatie

Dit onderzoek tracht invulling te geven aan het bovengenoemde recht op participatie door jongeren zelf te vragen naar hun ervaringen en wensen met betrekking tot de overgang vanuit de gesloten jeugdhulp. Jeugdparticipatie verwijst naar een proces waarin beslissingen die het leven van jongeren beïnvloeden worden gedeeld en gaat om actieve betrokkenheid en daadwerkelijke invloed van jeugdigen (Checkoway, 2011; Hart, 1992). Participatie kan op vele uiteenlopende manieren en niveaus plaatsvinden en kent diverse gradaties van invloed (Van der Gaag, Gilsing, & Mak, 2013). Om deze niveaus inzichtelijk te maken heeft Roger Hart (1992) een participatieladder ontwikkeld. Bij iedere trede is sprake van toenemende participatie. De treden waarbij sprake is van daadwerkelijke participatie zijn:

1. Informeren: jongeren worden over belangrijke zaken geïnformeerd.
2. Raadplegen: jongeren worden geraadpleegd over zaken die hen aangaan, hebben inzicht in het proces en hun mening wordt serieus genomen.
3. Adviseren: jongeren worden bij onderdelen van activiteiten betrokken en om advies gevraagd. Hiervoor moet men het contact met de jeugdige aangaan, waarbij sprake is van tweerichtingsverkeer.
4. Coproduceren: jongeren nemen het initiatief en krijgen daadwerkelijk inspraak in en nemen besluiten over de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van projecten.
5. (Mee)beslissen: jongeren worden gestimuleerd om eigen initiatieven te ontplooiën, ongevraagd hun mening te geven, projecten uit te voeren en zelf beslissingen te nemen. Op dit niveau is de autonomie van jongeren het grootst.

Hierbij hoeft participatie niet altijd op het hoogste niveau plaats te vinden, maar gaat het erom dat jongeren de mogelijkheid krijgen zelf te kiezen (Hart, 1992).

Jeugdparticipatie heeft verschillende functies en kan gunstig zijn voor zowel het kind als de samenleving (Stein, 2014). Zo kan het bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van jongeren door het vergroten van het zelfvertrouwen, het verantwoordelijkheidsgevoel en sociale vaardigheden (Checkoway, 2011; Stein, 2014). Ook kan het de sociale binding tussen groepen in de samenleving vergroten (Stein, 2014; Van der Gaag et al., 2013). Jeugdparticipatie is tevens belangrijk omdat dit jongeren in staat stelt hun rechten als burgers uit te oefenen en het bijdraagt aan een

democratische samenleving (Checkoway, 2011). Door middel van mogelijkheden voor actieve betrokkenheid in besluitvorming leren jongeren geleidelijk om verantwoordelijke burgers in een democratische samenleving te worden (De Winter, 1997). Ten slotte is het benutten van de expertise van jongeren noodzakelijk om tot een hulpaanbod te komen dat aansluit op de problemen en behoeften van deze jongeren (Van der Gaag et al., 2013). Beslissingen die zijn gebaseerd op het eigen perspectief van jongeren blijken relevanter, effectiever en duurzamer (Lansdown, 2011).

3.2 Belang van voorbereiding op vertrek en nazorg

Dergelijke effectieve ondersteuning bij re-integratie lijkt met het oog op de problemen die veel jongeren bij het verlaten van de gesloten jeugdhulp ervaren hard nodig. Divers effectonderzoek toont aan dat jongeren uit residentiële instellingen problemen ondervinden bij het vertrek. Zo lopen ze een hoog risico op sociale uitsluiting en hebben ze minder mogelijkheden om te participeren in sociale en economische systemen (Harder, Knorth, & Kalverboer, 2011a; Harder, Kongeter, Zeller, Knorth, & Knot-Dickscheit, 2011b; Stein, 2006; Mendes & Moslehuddin, 2006). Ook hebben ze na vertrek vaak een instabiele woonsituatie, moeite met het afronden van een opleiding en vinden van werk, een gebrekkig sociaal netwerk, ondervinden ze problemen met betrekking tot hun vrijetijdsbesteding, financiën en gezondheid en lopen ze een groter risico op dakloosheid, drugsmisbruik, crimineel gedrag en psychische problemen (Daining & DePanfilis, 2007; Harder, Kalverboer, & Knorth, 2011c; Legemaate et al., 2014; Massinga & Pecora, 2004; Mears & Travis, 2004; Stein, 2006; Steketee, Vandenbroucke, & Rijkschroeff, 2009; Ten Brummelaar, Boendermaker, Harder, & Knorth, 2011; Trout, Chmelka, Thompson, Epstein, Tyler, & Pick, 2010).

Uit één van de weinige onderzoeken waarin de ervaringen van jongeren zelf zijn meegenomen is gebleken dat 18-plus jongeren bij de uitstroom van jeugdhulp naar volwassenenzorg de volgende knelpunten ervaren: gebrek aan informatievoorziening, moeite met het op tijd vinden van woonruimte, lange wachtlijsten waardoor ze te lang op ongeschikte plekken blijven, weinig financiële mogelijkheden, gebrek aan beleid voor goede nazorg of een coach, stigmatisering en een gebrek aan sociale steun (Steketee et al., 2009). Verder onderzoek zou moeten uitwijzen of vergelijkbare knelpunten worden ervaren door jongeren die de gesloten jeugdhulp - maar niet per se de gehele jeugdhulpverlening - verlaten.

Daarnaast worden vorderingen die in de residentiële zorg zijn gemaakt vaak teniet gedaan op het moment dat de jongeren terugkeren in de maatschappij (Trout et al., 2010). Dit komt onder meer omdat de jongeren bij terugkeer dikwijls terechtkomen in dezelfde situatie die juist bijdroeg aan het problematische gedrag (Cafferty & Leichtman, 2001; Harder et al., 2011a). Gezien de ernst van de problematiek en de grote overgang

naar vrijheid is er vaak noodzaak voor verdere ondersteuning na vertrek (De Lange, Addink, Haspels, & Geurts, 2014; Harder et al., 2011c). Bovendien blijken juist jongeren uit residentiële instellingen vaak niet thuis terecht te kunnen en een beperkt sociaal netwerk te hebben (De Lange et al., 2014). Hierdoor hebben zij specifiek behoefte aan nazorg en begeleiding van anderen (Legemaate et al., 2014).

3.3 De praktijk van voorbereiding op vertrek en nazorg

In de praktijk blijken voorbereiding op het vertrek en nazorg tekort te schieten om effecten op de lange termijn te bewerkstelligen (De Lange et al., 2014; Harder et al., 2011a, 2011c). Dit heeft deels te maken met het feit dat veel jongeren de residentiële voorziening ongepland verlaten (De Lange et al., 2014; Harder et al., 2011a, 2011c). Zo laat onderzoek zien dat bij bijna de helft van de jongeren pas nul tot zeven dagen van tevoren de datum van vertrek bekend was (De Lange et al., 2014). Het perspectief van jongeren die ongepland vertrekken is ongunstig en zij maken minder vaak gebruik van de benodigde nazorgvoorzieningen (De Lange et al., 2014). Voor jongeren die uit een gesloten instelling komen blijkt de overstap naar zelfvoorziening vaak groot en abrupt (Daining & DePanfilis, 2007).

Hoewel verlengde jeugdhulp en nazorg deze jongeren zouden kunnen helpen, wordt hier in de praktijk lang niet altijd gebruik van gemaakt. Dit komt onder andere door grote afstanden tot de zorgaanbieder, onvoldoende coördinatie van de zorg, een gebrek aan specifiek aanbod en expertise in de begeleiding en lange wachtlijsten door ontoereikende capaciteit (De Lange et al., 2014; Legemaate et al., 2014; Steketee et al., 2009). Bovendien verlangen veel jongeren naar autonomie en zijn ze 'zorgmoe', waardoor ze onvoldoende gemotiveerd zijn voor vervolgzorg (Goodkind, Schelbe, & Shook, 2011; Legemaate et al., 2014). Zonder deze verlengde zorg raken jongeren vaak uit het zicht van hulpverlenende instanties en stapelen de problemen zich steeds verder op (Steketee et al., 2009).

3.4 Zorgen voor een succesvolle overgang naar vrijheid

Ondanks de genoemde problemen bij het vertrek uit de gesloten jeugdhulp, zijn er factoren die een bijdrage kunnen leveren aan succesvolle re-integratie. Hierbij kunnen zowel zorg binnen de gesloten instelling als nazorg een rol spelen (De Lange et al., 2014; Harder et al., 2011c). Het is belangrijk om te benoemen dat de gevonden factoren niet gebaseerd zijn op wat jongeren zelf aangeven nodig te hebben. Het betreft hier nationaal en internationaal effectonderzoek naar welke factoren een bijdrage leveren aan de (lange termijn) effectiviteit van residentiële zorg.

Planmatige aanpak en voorbereiding op vertrek

Hieruit is ten eerste gebleken dat goede voorbereiding op het vertrek tijdens het

verblijf en een continuüm aan diensten van voorbereiding tot nazorg bijdragen aan het behoud van resultaten na vertrek (Daining & DePanfilis, 2007; De Lange et al., 2014). De zorgtrajecten voor jongeren die de gesloten jeugdhulp verlaten dienen goed gepland en afgestemd te worden op de individuele kenmerken en behoeften van de jongere (Casey, Reid, Trout, Hurley, Chmelka, & Thompson, 2010; Daining & DePanfilis, 2007; Daly, 2012; Leichtman & Leichtman, 2001). Een planmatige aanpak bestaat uit: samenwerking en afstemming met ketenpartners; continuïteit en fasering in de behandeling; een plan van aanpak voor en bieden van nazorg; en het regelen van een stabiele woonplaats na vertrek (Boendermaker, Van Rooijen, Berg, & Bartelink, 2013; De Lange et al., 2014; Mendes & Moslehuddin, 2006).

Tevens dienen jongeren de mogelijkheid te krijgen om te oefenen met toenemende vrijheden en verantwoordelijkheden, zodat er sprake is van een zo geleidelijk mogelijke overgang (Daly, 2012; Leichtman & Leichtman, 2001). Door middel van een transitieperiode kan de jongere worden voorbereid op zelfstandigheid en praktische informatie krijgen over het vertrek (De Lange et al., 2014; Mendes & Moslehuddin, 2006). Ook het bieden van een zo normaal mogelijk dagelijks leven draagt bij aan effectieve residentiële jeugdhulp (Boendermaker et al., 2013; De Lange et al., 2014). Door jongeren te laten participeren aan gemeenschapsactiviteiten buiten de instelling worden ze blootgesteld aan de realistische eisen van de maatschappij, terwijl ze hier nog ondersteuning bij krijgen (Leichtman & Leichtman, 2001). Dit versterkt gevoelens van normaliteit, stelt de jongeren in staat het zelfvertrouwen te ontwikkelen dat ze de buitenwereld aankunnen en maakt het mogelijk een netwerk aan activiteiten en sociale steun buiten de instelling op te bouwen (Boendermaker et al., 2013; Leichtman & Leichtman, 2001). Om te zorgen voor een zorgvuldige overgang van geslotenheid naar vrijheid kan tevens een pleitbezorger (iemand die voor de belangen van de jongere opkomt) of mentor worden toegewezen (Boendermaker et al., 2013).

Betrokkenheid van de familie

Ten tweede is de betrokkenheid van de familie van de jongere belangrijk voor effectieve residentiële zorg. Het werken met de ouders blijkt voordelen te hebben voor een reeks aan kinduitkomsten (De Lange et al., 2014; Geurts, Boddy, Noom & Knorth, 2012; Robst, Rohrer, Dollard, & Armstrong, 2014). Zo gaat betrokkenheid van de familie gepaard met een lager risico opnieuw opgenomen te worden (Robst et al., 2014). Ook vergroot het de kans op gebruik van nazorg, hereniging met de familie en behoud van resultaten na vertrek (De Lange et al., 2014; Robst et al., 2014; Ten Brummelaar et al., 2011).

Zelfs wanneer familieproblemen juist bijdroegen aan de redenen voor de gesloten plaatsing, kan betrokkenheid van de familie leiden tot positieve lange termijn uitkomsten en een vermindering van de problemen bij terugkeer (Geurts et al., 2012). Dit vereist

meer dan enkel ouder-kind contact, maar gaat om daadwerkelijke participatie in besluitvorming en het dagelijks leven (Geurts et al., 2012). Participatie van ouders kan onder andere bevorderd worden door bepaalde verantwoordelijkheden bij de ouders te laten, ze te betrekken bij de behandeldoelen en aanpak, ze deel te laten nemen aan dagelijkse groepsactiviteiten en door opvoedingsondersteuning te bieden (De Lange et al., 2014). Het werken aan het gezin van herkomst en de onderlinge relaties vergroot de kans dat ouders deel worden en blijven van het steunende netwerk van de jongere (Boendermaker et al., 2013). Tevens vergroot dit de kans dat zij hun verantwoordelijkheden als ouders op zich blijven nemen (De Lange et al., 2014).

Sociale steun

Ten derde bezit de verdere gemeenschap een scala aan bronnen die een rol kunnen spelen bij re-integratie (Leichtman & Leichtman, 2001; Massinga & Pecora, 2004). Deze blijven nu vaak nog onbenut (Bazemore, Zaslav, & Riestler, 2005). Sociale steun van belangrijke volwassenen in de omgeving en de kwaliteit van de relaties met vrienden, school en de gemeenschap spelen een essentiële rol in de ontwikkeling tot gezonde volwassene (Ince, Van Yperen, & Valkestijn, 2013). Ook uit onderzoek specifiek naar de residentiële zorg blijkt dat het voor deze jongeren belangrijk is om toegang tot sociale en emotionele steun te hebben (Daly, 2012; Dinisman & Zeira, 2011).

Een obstakel hierbij is dat veel jongeren uit de gesloten jeugdhulp een beperkt sociaal netwerk hebben (Harder et al., 2011c; Legemaate et al., 2014). Zij zullen sociale steun dus ergens anders vandaan moeten halen. Hier kan de gemeenschap een ondersteunende rol in spelen. Het hebben van een "significant adult" die vertrouwd kan worden, kan een cruciaal verschil maken in het welbevinden van jongeren na vertrek (Daly, 2012). Deze persoon kan een familielid, professional, leeftijdsgenoot, lotgenoot of ander betrouwbaar iemand uit de gemeenschap betreffen (Daly, 2012; De Lange et al., 2014; Dinisman & Zeira, 2011). Het koppelen van jongeren uit de residentiële zorg aan een mentor lijkt een veelbelovende manier om in sociale steun te voorzien (Massinga & Pecora, 2004). Bovendien kan een "significant adult" helpen met praktische zaken (Daly, 2012; Steketee et al., 2009). Door te investeren in het sociaal netwerk van de jongeren hebben zij een vangnet op het moment dat zij de instelling verlaten (Boendermaker et al., 2013).

Betrokkenheid van de jongere

Ten slotte is het belangrijk dat jongeren zelf actief betrokken worden bij het plannen van het vertrek en nazorgtrajecten. Zodoende sluit de zorg aan bij de behoeften van de jongeren en zijn ze geïnvesteerd in het proces (Boendermaker et al., 2013; Daly, 2012; Mendes & Moslehuddin, 2006). Participatie draagt bij aan de positieve ontwikkeling van jongeren en de ontwikkeling van inter-persoonlijke vaardigheden (Ince et al., 2013). Ook hangt actieve betrokkenheid bij behandelplannen samen met een toename van

gebruik van nazorg en wordt het effect van de hulpverlening bevorderd (De Lange et al., 2014). Voor effectieve residentiële zorg is de ontwikkeling van motivatie bij de jongere een belangrijk element, wat onder meer bewerkstelligd kan worden door het raadplegen van de jongere (Boendermaker et al., 2013). Motivatie bij jongeren neemt toe wanneer ze betrokken worden bij het opstellen van en beslissen over de doelen en plannen van de zorg en er een appel wordt gedaan op hun vermogen om controle over hun eigen leven te voeren (Van Yperen, Booy, & Van der Veldt, 2003).

3.5 Het onderhavige onderzoek

Dit onderzoek tracht kennis te genereren over de overgang van de gesloten jeugdhulp naar vrijheid door met jongeren in gesprek te gaan over hun ervaringen en behoeften. Zodoende wordt er in kaart gebracht hoe deze jongeren ondersteund zouden willen worden bij het vertrek. In dit onderzoek zal gekeken worden naar in hoeverre de jongeren ervaren dat er in de praktijk gebruik wordt gemaakt van de factoren die uit het theoretisch kader belangrijk blijken. Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de beleving van jongeren zelf met betrekking tot het vertrek uit de gesloten jeugdhulp en re-integratie. Er is daarom gekozen om in het huidige onderzoek de beleving van jongeren centraal te stellen. Door jongeren te raadplegen vormt jeugdparticipatie ten eerste het middel waarmee de data worden verkregen. Daarnaast is jeugdparticipatie het uiteindelijke doel van het onderzoek, door te kijken naar de mogelijke rol van jongeren in het proces en manieren om hun maatschappelijke participatie te bevorderen. Het onderhavige onderzoek werkt vanuit de gedachte dat actieve participatie van jongeren, zowel aan het onderzoek als hun eigen zorgtraject, een bijdrage kan leveren aan een relevant (na)zorgaanbod.

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag: 'Hoe ervaren 15-plussers in Nederland de overgang vanuit de gesloten jeugdhulp naar vrijheid en wat zouden jeugdhulpinstellingen, gemeenten, civil society en jongeren zelf kunnen bijdragen om de re-integratie van jongeren uit de gesloten jeugdhulp te bevorderen?', wordt er getracht een aantal deelvragen te beantwoorden:

1. Hoe ervaren jongeren die in de gesloten jeugdhulp hebben gezeten de overgang van geslotenheid naar vrijheid?
2. Welke voorbereiding hierop en nazorg wordt hen of is hen geboden?
3. In hoeverre wordt de eigen mening van de jongeren meegenomen in het overgangsproces?
4. Wat geven de jongeren aan nodig te hebben bij de overgang van gesloten jeugdhulp naar vrijheid?
5. Welke rol zien jongeren hierbij voor jeugdhulpinstellingen, gemeenten, civil society en zichzelf?

Er is specifiek gekozen voor 15-plussers, omdat juist voor deze groep de nodige expertise en een adequaat hulpaanbod vaak ontbreken (De Lange et al., 2014; Steketeer et al., 2009). Ook is er de (naderende) overgang naar de volwassenenzorg, verlaten 15-plussers de gesloten jeugdhulp in een fase in hun leven waarin identiteitsontwikkeling centraal staat en het in toenemende mate belangrijk is om de benodigde vaardigheden voor zelfredzaamheid te ontwikkelen (De Lange et al., 2014; Steketeer et al., 2009). Tevens kunnen er steeds vaker eigen keuzes gemaakt worden in het wel of niet voortzetten van de zorg, waardoor het belangrijk is om de jongeren te motiveren en aan te sluiten bij hun behoeften.

4. Methode

4.1 Onderzoeksopzet

Voor dit kwalitatieve onderzoek zijn twee methoden van dataverzameling gecombineerd. Ten eerste zijn er acht semigestructureerde, één-op-één, face-to-face interviews afgenomen bij jongeren die in de gesloten jeugdhulp hebben gezeten. Ten tweede is een focusgroep gehouden met drie jongeren die momenteel in de gesloten jeugdhulp verblijven. Het bleek niet haalbaar om deze jongeren individueel te interviewen, waardoor er is gekozen voor een focusgroep. Door het combineren van de twee methoden is er sprake van triangulatie en wordt er beoogd een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van het onderzoeksonderwerp. Naast de individuele relazen wordt hiermee ook op een meer interactieve manier inzicht verkregen in de ervaringen van jongeren (Boeije, 2010; Lambert & Loiselle, 2008).

4.2 Participanten en werving

Voor de werving van de onderzoeksparticipanten is gebruik gemaakt van *purposive sampling*. De participanten zijn niet geselecteerd op basis van randomisering, maar omdat het de verwachting is dat ze waardevolle informatie kunnen verschaffen. De participanten zijn benaderd via contactpersonen uit het eigen netwerk en bij Nederlandse jeugdhulpinstellingen. De jongeren kregen hierbij een informatiebrief, waarna er bij toezegging telefonisch of via de mail een afspraak werd gemaakt. Jongeren zijn geselecteerd op basis van hun leeftijd (15-plus), een huidige of afgelopen gesloten residentiële plaatsing op basis van een jeugdhulpindicatie en hun bereidheid om mee te werken. Bij één jongere bleek gedurende het interview dat de tenuitvoerlegging van zijn gesloten plaatsing in een jeugdinrichting heeft plaatsgevonden. Echter, ook bij hem was sprake van een jeugdhulpindicatie, inclusief voogd. De respons op het onderzoek was laag. Met name het toestemming krijgen van organisaties en het toegang krijgen tot jongeren om hun persoonlijk te vragen om deelname verliepen moeizaam. Om de participanten te bedanken voor hun deelname kregen zij chocolade (focusgroep) of een cadeaubon ter waarde van €7,50 (interview).

In totaal zijn er elf jongeren bereid gevonden om mee te werken aan het onderzoek. Hiervan zijn er bij acht jongeren individuele interviews afgenomen, waarvan zes meisjes en twee jongens. Daarnaast is er een focusgroep gehouden met drie jongeren, één meisje en twee jongens. De focusgroep was oorspronkelijk gepland met zes jongeren, maar daarvan bleken drie op het laatste moment niet beschikbaar. De gemiddelde leeftijd van de jongeren was ruim zestien jaar ($M=16.73$, $SD=1.56$). De gemiddelde duur van de interviews was bijna 40 minuten, waarbij het kortste interview 25 minuten duurde en het langste interview 60 minuten. De focusgroep duurde in totaal 50 minuten, waarna de jongeren ook een rondleiding hebben gegeven waarbij ze waardevolle informatie deelden. De interviews zijn gehouden bij de jongeren thuis. Bij twee interviews waren met toestemming van de jongeren anderen in dezelfde ruimte aanwezig (begeleider of familie). De interviewer en participant zaten echter apart van de andere aanwezigen en de gesprekken werden één-op-één gehouden. De focusgroep is gehouden in een daarvoor geschikte ruimte in de gesloten jeugdhulpinstelling. Hierbij was een activiteitenbegeleider van de instelling aanwezig.

4.3 Instrumenten

Zowel bij de semigestructureerde interviews als de focusgroep is gebruik gemaakt van een topic list. Hiervoor zijn twee aparte topic lists opgesteld (zie bijlagen 1 en 2). De onderzoeksvragen en belangrijke inzichten uit het theoretisch kader zijn omgezet in onderwerpen die tijdens de dataverzameling in logische blokken aan bod konden komen. De topic lists dienden als instrument om de dataverzameling op een natuurlijke, gefocuste en volledige manier te laten verlopen. Echter, deze topic lists zijn flexibel gebruikt, waarbij de ruimte is geboden aan de verschillende participanten en hun inbreng.

4.4 Analyse

Aan de hand van gemaakte geluidsopnamen zijn de interviews en focusgroep getranscribeerd. De data zijn met behulp van het analyseprogramma NVivo met elkaar vergeleken, opgedeeld in betekenisvolle delen en geherstructureerd. De data zijn eerst verkend, waarbij er op zoek is gegaan naar belangrijke fragmenten. Vervolgens zijn concepten geïdentificeerd en gespecificeerd aan de hand van open codering. Daarna zijn de data door middel van axiale codering opnieuw gestructureerd. Hierbij zijn overlappende categorieën geïdentificeerd en de codes gereduceerd tot een aantal kernbegrippen. Ten slotte zijn de data door middel van selectieve codering geïntegreerd. Hierbij zijn verbanden tussen de verschillende concepten geïdentificeerd en de uiteindelijke resultaten geformuleerd. Door middel van de analyse zijn uiteindelijk zes thema's geïdentificeerd.

4.5 Ethiek

Gezien de kwetsbare positie en complexe problematiek van jongeren in

geslotenheid is het van belang dat ethische richtlijnen in acht worden genomen. Voor dit onderzoek was het principe van *beneficence* leidend. Hierbij is getracht de positieve uitkomsten voor de wetenschap, mensheid en participanten te maximaliseren, terwijl onnodig risico is vermeden (Boeije, 2010). De interviews en focusgroep zijn alleen afgenomen met toestemming van de participanten en, indien van toepassing, hun ouders, jeugdhulpinstelling of begeleider. Hierbij zijn ze volledig geïnformeerd over de aard en het doel van het onderzoek. Ook is naar de participanten gecommuniceerd dat ze zich op elk moment konden terugtrekken en vragen niet hoefden te beantwoorden. Hierdoor was sprake van *informed consent*. Tevens zijn de data geheel anoniem verwerkt en wordt vertrouwelijke informatie niet zonder toestemming gedeeld met derden. De geluidsopnamen zijn gemaakt met toestemming van de participanten en deze zijn enkel gebruikt om analyse van de resultaten mogelijk te maken. Door deze maatregelen wordt de privacy van de deelnemers gewaarborgd.

4.6 Betrouwbaarheid en validiteit

Om de kwaliteit van het onderzoek te waarborgen is het van belang om de betrouwbaarheid en validiteit te optimaliseren. Bij kwalitatief onderzoek is betrouwbaarheid moeilijk vast te stellen. Door middel van zo veel mogelijk standaardisatie van de dataverzameling, door het gebruik van hetzelfde instrument en afname door dezelfde interviewer, is getracht de kans op dergelijke toevallige inconsistenties te verkleinen. De manier van dataverzameling, met veel ruimte voor inbreng van de participanten, zorgt ervoor dat de interne validiteit van het onderzoek wordt geoptimaliseerd. Hiermee wordt zo veel mogelijk een weergave gegeven van de werkelijkheid zoals de participanten deze ervaren. Bij de focusgroep en twee interviews waren anderen aanwezig. Hierdoor is het mogelijk dat er sociaal wenselijke antwoorden werden gegeven. Het is echter de indruk van de onderzoeker dat de jongeren zich vrij voelden om hun persoonlijke ervaringen te delen. Door het zeer beperkte aantal participanten kunnen de resultaten niet zomaar gegeneraliseerd worden naar de rest van de populatie. Het doel van het onderzoek is echter niet om een uitspraak te doen over alle jongeren uit de gesloten jeugdhulp, maar om inzicht te genereren in de ervaringen van deze jongeren.

5. Resultaten

Naar aanleiding van de data-analyse zijn er verschillende onderwerpen geïdentificeerd die antwoord kunnen geven op de onderzoeksvragen: de ervaringen van de jongeren met de voorbereiding op het vertrek, de ervaringen van de jongeren met de overgang naar vrijheid, participatie van de jongeren, ouderlijke betrokkenheid, sociale steun en door de jongeren aangedragen aanbevelingen.

5.1. De voorbereiding op vertrek

Over de voorbereiding op het vertrek vanuit de gesloten jeugdhulp waren de geïnterviewde jongeren helder: in hun ogen zijn ze hier onvoldoende op voorbereid. Slechts één van deze jongeren gaf aan dat zij zich voorbereid voelde om de instelling te verlaten. Dit kwam omdat zij haar plaatsing onterecht vond en zich vanaf het begin al klaar voelde om de instelling te verlaten. Over de voorbereiding op het vertrek vertelden de jongeren dat er amper met ze werd gepraat over het vertrek. Zo werden er voor zover de jongeren wisten geen afspraken over nazorg gemaakt. Wanneer de datum van vertrek bekend werd gemaakt was uiteenlopend. Bij sommige jongeren was dit een maand van te voren bekend. Anderen hoorden een paar dagen van te voren dat zij de gesloten instelling moesten verlaten:

"Ja, ik kreeg het één dag van te voren te horen, en die avond werd er ook kerst gevierd. Dus ik heb nooit echt de tijd gehad om afscheid te nemen."

De jongeren die momenteel in de gesloten jeugdhulp verblijven, hebben wel het idee dat de instelling hen voorbereidt op het vertrek. Bij deze drie jongeren liggen er al plannen over waar ze na het vertrek toe zullen gaan.

Alle gesloten instellingen waar de jongeren uit dit onderzoek zitten of hebben gezeten maken gebruik van fasering in de behandeling. Hierbij kunnen de jongeren naar de volgende fase van de behandeling als ze laten zien met de verantwoordelijkheden om te kunnen gaan. Van dergelijke fasering leek ook in de aansluitende open groepen sprake. Echter, de jongeren geven hierover aan dat dit geen grote veranderingen betreffen. Ook bleven ze voor hun gevoel soms onnodig lang in een bepaalde fase hangen.

Een andere manier waarop jongeren voorbereid kunnen worden op het vertrek is door middel van verlof. Op één jongere na mochten alle jongeren uiteindelijk met verlof. Hierbij gold dat ze voor een weekend of vakantieperiode buiten de instelling mochten verblijven, meestal bij ouders. Hoe dit verder geregeld was en welke afspraken hieraan waren verbonden is uiteenlopend. Dit is volgens de jongeren onder andere afhankelijk van hoe de jongere met het verlof om kan gaan. Welke regels tijdens het verlof gelden en of het verlof wordt (na)besproken lijkt verder afhankelijk van de instelling.

Wat de jongeren voornamelijk aangeven over de voorbereiding op het vertrek uit de gesloten instelling is het belang van informatie en communicatie. Zij willen dat er van te voren met hen wordt besproken wat er na vertrek gaat gebeuren. Het merendeel van de jongeren kon of kan na vertrek niet terugkeren naar huis, maar ging of gaat naar een open behandelgroep. Zij willen van te voren informatie over wat voor groep dit is, welke jongeren hier zitten, welke afspraken er gelden, wat er geregeld moet worden en wat er

van hen verwacht wordt. Zo wordt er gezegd:

"Meer gesprekken. Maar ook echt doelgericht, van wat gaan we hierna doen. En niet alleen van dan ga je weg."

Wanneer een jongere terugkeert naar huis is het belangrijk om zowel de jongere als de ouders hierop voor te bereiden. Eén jongere vertelde dat dit bij haar niet is gebeurd. Zij is door het gebrek aan voorbereiding niet naar school gegaan en uiteindelijk teruggekeerd naar geslotenheid. Door met de jongeren - en indien relevant de ouders - te praten over wat er te wachten staat en ze de benodigde informatie te geven, voelen zij zich beter voorbereid op het vertrek.

5.2. De overgang naar vrijheid

De overgang vanuit de gesloten jeugdhulp naar vrijheid werd door veel jongeren als ambivalent ervaren. Aan de ene kant waren ze blij en opgelucht om vrij te zijn. Aan de andere kant vonden de meeste jongeren deze overgang lastig. Jongeren omschrijven dat ze hierdoor werden overvallen en het wennen was dat de deuren niet op slot waren. De stap van geslotenheid naar vrijheid werd door deze jongeren als groot ervaren. Voor hen was dit 'haast een klap in het gezicht' en 'vielen ze hierbij in het niets'. De jongeren die hier niet mee om wisten te gaan gingen de grenzen van hun nieuw verworven vrijheden opzoeken:

"En toen kwam ik bij [de open behandelgroep], en toen mocht ik eigenlijk de hele dag weg. Dan sta je echt zo van, ik word aan mijn lot overgelaten. En dan ga je er profijt van maken."

"Ik ging de grenzen opzoeken ... En dan gaat het ooit een keer verkeerd."

Ook de jongeren die momenteel in de gesloten jeugdhulp verblijven ervaren het vertrek als tegenstrijdig. Zij kijken uit naar de vrijheid en mogelijkheid controle over het eigen leven te voeren, maar verwachten ook dat 'die vrijheid heel raar zal voelen'. Eén van deze jongeren heeft de overgang van geslotenheid naar vrijheid al eens meegemaakt. Door gebrekkige voorbereiding en begeleiding wist hij niet hoe hij hiermee om moest gaan. Uiteindelijk moest hij hierdoor terug naar geslotenheid. In reactie hierop lijkt er binnen de focusgroep bezorgdheid om te falen en te moeten terugkeren naar geslotenheid.

Om te voorkomen dat ze in een gat vallen na het vertrek en gaan profiteren van de nieuw verworven vrijheden, prefereren de jongeren een geleidelijke overgang. Hierbij willen ze de ruimte om te wennen aan toenemende vrijheden en verantwoordelijkheden.

Ook een specifiek persoon die hierin begeleiding biedt vinden ze fijn. Slechts twee jongeren hebben in de overgang van geslotenheid naar vrijheid ondersteuning gekregen van een specifieke professional (perspectiefbegeleider). De gesproken jongeren die momenteel nog in de gesloten jeugdhulp verblijven hebben ook een dergelijke begeleider toegewezen gekregen. Deze begeleider is nu al betrokken en blijft dit bij de overgang naar vrijheid. De jongeren geven aan hier veel aan te hebben.

Ook nazorg zou een rol kunnen spelen bij deze overgang. Hierover geven de jongeren aan dat met het vertrek uit de gesloten instelling alle zorg en contact werd verbroken. De jongeren die momenteel in de gesloten jeugdhulp verblijven geven aan een mentor te hebben waarmee ze contact kunnen houden na vertrek. In de andere gevallen werd de zorg overgedragen aan de ouders of een behandelgroep. Met het vertrek is de rol van de gesloten instelling officieel ook afgesloten en gezien het aantal jongeren waar zij verantwoordelijkheid over dragen is het begrijpelijk dat zij niet met elke jongere contact kunnen onderhouden. Een aantal jongeren geeft echter aan dit jammer te vinden:

"Laatst belde ik en zei ze, 'Wat moet je? ... Wat is er, waarom bel je ons?' En toen mocht ik niet eens die meiden spreken. Ik dacht, waar gaat dit heen ... Je voelt je gewoon afgewezen".

Verder ontvangen alle jongeren vervolgzorg na vertrek. Zo gingen ze naar een open behandelgroep of kregen ze therapie. In de meeste gevallen is er zelfs sprake van een heel traject aan jeugdhulp. Alle jongeren geven aan dat het goed is als de hulp niet abrupt stopt. Zij zien regelmatig dat het met jongeren die geen voortgezette hulp ontvangen minder goed gaat.

5.3. Participatie van de jongeren

Met betrekking tot de participatie van jongeren in het proces van geslotenheid naar vrijheid hebben de jongeren een heldere boodschap: ze vinden het belangrijk dat ze worden betrokken bij de plannen. Echter, de meerderheid van de jongeren heeft het gevoel dat dit onvoldoende gebeurt. Volgens hen wordt er lang niet altijd naar hun mening gevraagd of wordt hier vervolgens niets mee gedaan:

"Nee, dat werd echt allemaal zonder mij gedaan. Ik heb geen keuzes gehad".

"Ja, ik mag mijn eigen mening geven, maar het is heel vaak dat ze zoiets hebben van, je geeft je eigen mening, maar we doen er toch niets mee".

Niet alle jongeren hebben in eenzelfde mate ervaren dat er naar ze wordt geluisterd. De

jongeren die aangeven meestal betrokken te worden bij het proces zijn het positiefst over de geboden hulp. Ook lijken zij het nut van hun plaatsing beter in te zien. Hoewel één jongere stellig aangaf dat haar plaatsing zinloos was en zij 'precies hetzelfde naar buiten kwam als ze naar binnen ging', gaf zij ook aan dat de groepsleiding en haar voogd haar veel zelfstandiger vonden geworden. Door met de jongeren in gesprek te gaan kan er meer duidelijkheid gecreëerd worden over ieders verwachtingen en percepties. Ook geven een aantal jongeren aan dat ze het meest gemotiveerd waren op die momenten en locaties waar er wel sprake was van betrokkenheid. Of er naar de jongeren wordt geluisterd is volgens hen onder andere afhankelijk van de instelling en de inzet van de jongere. Ook de redelijkheid van de verzoeken van de jongeren speelt hierbij een rol. Zo mocht één jongere niet terugkeren naar haar vader omdat dit niet genoeg stabiliteit voor haar en haar kinderen zou bieden en is een andere jongere tegen haar zin op een gemengde groep geplaatst, omdat ze ook met jongens om moet leren gaan.

Hoewel de jongeren streven naar participatie, geven zij tegelijkertijd aan begeleiding te behoeven. De jongeren willen niet 'aan hun lot worden overgelaten' of altijd zelf het initiatief moeten nemen. Ze lijken op zoek naar een balans tussen autonomie en ondersteuning. Hierbij vinden ze het fijn als er naar ze wordt geluisterd, maar verlangen ze ook de begeleiding en het advies van anderen. Tevens vragen de jongeren om inzage in hun dossiers en behandelplannen en dat deze in overleg met hen worden vastgesteld. Uiteindelijk 'gaat het namelijk om [hun] leven'.

Ook de professional lijkt van grote invloed op hoe de jongeren de plaatsing en nazorg hebben ervaren en het gevoel van de jongeren of ze voldoende worden betrokken. Hoewel dit onderwerp niet in de topic lists was opgenomen, heeft bijna iedere jongere dit zelf ter sprake gebracht. Sommige jongeren waren hierbij te spreken over de professionals, terwijl anderen zich hier negatief over uitlieten. Dit is onder andere afhankelijk van de 'klik' die zij met de professional ervoeren en de houding van de professional. Hierbij is het volgens één jongere ook belangrijk dat de jongeren zichzelf open opstellen. Soms wordt er volgens de jongeren nog te autoritair gehandeld. Zo is tegen één jongere gezegd: 'ik ben de volwassene en jij bent het kind, dus ik heb gelijk'. Wat verder als belangrijk wordt ervaren is dat er niet telkens van professional wordt gewisseld, zij de tijd nemen om te luisteren naar de jongeren en er empathie wordt getoond.

Bij participatie van jongeren gaat het er niet om dat alles wat zij zeggen ook gebeurt. In hun streven naar participatie vinden de jongeren het vooral belangrijk dat er individuele afspraken worden gemaakt. Door de jongeren te betrekken bij de plannen, kan de behandeling volgens hen beter afgestemd worden op hun individuele kenmerken, capaciteiten en behoeften. Zij vinden dat als ze laten zien met vrijheden en verantwoordelijkheden om te kunnen gaan, ze het ook verdienen om deze te krijgen.

Volgens hen zou hierdoor de motivatie van jongeren voor jeugdhulp vergroot kunnen worden. Tevens kunnen zij zodoende ondersteund worden in hun eigen pad naar zelfstandigheid. Het maken van dergelijke individuele afspraken is voor de instellingen echter lastig. Dit vergt tijdsinvestering, waarbij het belangrijk is dat de professionals en jongeren vertrouwd zijn met elkaar.

5.4. Ouderlijke betrokkenheid

De participatie van de ouders van de jongeren kan in drie facetten worden opgesplitst: contact, betrokkenheid en ondersteuning in het gezin. De meeste jongeren konden één a twee keer per week bellen met de ouders en één keer in de week konden ouders op bezoek komen. Daarnaast is er het eerder genoemde verlof, waarbij veel jongeren bij hun ouders verbleven. Bij een aantal geïnterviewde jongeren en de jongeren uit de focusgroep was meer contact mogelijk. Beperkingen die de jongeren aangeven bij het contact is dat telefoontjes niet privé plaatsvonden en de lange afstanden tot de instelling. Niet alle jongeren missen het contact met hun ouders. Of ze meer contact willen lijkt afhankelijk van de hechtheid van de relatie. De jongeren die regelmatig contact konden onderhouden met hun ouders gaven allemaal aan dit prettig te vinden.

Ten tweede is er de betrokkenheid van de ouders bij de gesloten plaatsing. Volgens de jongeren was er vaak sprake van gebrekkige communicatie tussen de instelling en hun ouders. Ook werden ouders in beperkte mate betrokken bij de behandeling. In sommige gevallen was er wel sprake van informeren, waarbij ouders werden ingelicht als er iets aan de hand was of veranderd zou worden in de behandeling. Echter, hierbij lijkt het vaak niet verder te gaan als informeren, waardoor ouders onvoldoende geraadpleegd werden, betrokken werden bij het opstellen van plannen of konden (mee)beslissen. Volgens de jongeren moesten hun ouders vaak achter zaken aanbellen en liep de communicatie te vaak via de voogd of jongere zelf.

Ten slotte kan er bij participatie van ouders bij de gesloten plaatsing sprake zijn van behandeling of ondersteuning in het gezin van herkomst. Bij geen van de geïnterviewde jongeren was hier tijdens de gesloten plaatsing sprake van, ook niet wanneer terugkeer naar het gezin werd beoogd. Wel werd er bij meerdere jongeren ondersteuning aan het gezin geboden tijdens de aansluitende plaatsing in een open behandelgroep. Voorbeelden hiervan zijn gezinstherapie en Intensieve Pedagogische Thuishulp. Niet alle jongeren vonden het een probleem dat er geen ondersteuning in het gezin geboden werd. Volgens sommige jongeren was dit niet noodzakelijk, omdat de thuissituatie niet de reden van de gesloten plaatsing was. Een andere jongere geeft aan:

"Mijn vader had wel zorg nodig. Die kon het allemaal alleen niet aan, en die heeft toch helemaal geen zorg gekregen. Die liep uiteindelijk op zijn laatste loodjes. En dat is toen

uitgelopen op een zelfmoordpoging”.

Ook de jongeren waarbij dit wel werd gedaan onderschrijven het belang van ouderlijke betrokkenheid. Vijf jongeren zijn positief over de inzet van de instelling om ouders te betrekken. Zij geven aan dat het niet alleen aan de instelling, maar ook aan de ouders en hun bereidheid tot medewerking ligt of zij worden betrokken.

5.5. Sociaal netwerk en steun

Een ander belangrijk punt is het sociaal netwerk en de ondersteuning die vanuit de civil society geboden zou kunnen worden. Hoewel de jongeren in meer of mindere mate contact mochten onderhouden met ouders, was contact met vrienden tijdens de gesloten plaatsing meestal niet toegestaan. Redenen die door de jongeren hiervoor zijn genoemd zijn dat de instellingen uit veiligheidsoverwegingen voor iedereen deze contacten tegenhouden en dat sommige jongeren niet met deze vrijheid om kunnen gaan. De jongeren zelf vinden dat contact met het sociaal netwerk toegestaan zou moeten worden als zij laten zien hiermee om te kunnen gaan. Ook toestemming van de ouders en/of voogd van de jongere voor contact met bepaalde vrienden zou volgens hen een geschikte voorwaarde kunnen zijn. Dit sluit aan bij de aanpak van de instelling waar de jongeren uit de focusgroep verblijven:

"[Je kan contact met vrienden onderhouden] via internet, als je internetvrijheden hebt. Dan kan je op Facebook. In het begin heb je begeleid Facebook. Dan heb je begeleiding erbij en die lezen alles met je mee. En als dat goed gaat en je ouders en voogd daar toestemming voor geven, dan mag je onbegeleid”.

Door deze mogelijkheden tot contact niet te bieden, kan het sociaal netwerk van de jongeren aangetast worden. Zo beschrijven een aantal jongeren dat ze door de gesloten plaatsing ‘veel mensen zijn kwijtgeraakt’, ‘banden zijn verwaterd’ en ‘er veel mensen zijn die je dan laten vallen’. Hoewel er tussen de jongeren verschillen zijn in hoeverre zij aangeven over een stabiel sociaal netwerk te beschikken, onderschrijven ze allemaal het belang van het hebben en kunnen onderhouden hiervan. Volgens hen kunnen de civil society en sociale steun aanvullend zijn op de professionele begeleiding die ze ontvangen. Het sociaal netwerk kan complementair zijn doordat er met vrienden en familie persoonlijke zaken gedeeld kunnen worden die de jongeren liever niet met professionals bespreken en door het bieden van een ontspannen omgeving.

Ook ander contact met de buitenwereld was vaak beperkt tot een minimum. Zo gingen zes van de acht geïnterviewde jongeren gedurende hun gehele gesloten plaatsing naar een speciale school voor jongeren in de gesloten jeugdhulp. Eén jongere mocht naar

haar eigen school en één jongere ging niet naar school vanwege de zomervakantie. In latere fases van de plaatsing was het vaak mogelijk om voor korte momenten (half uur of driekwartier) naar buiten te gaan. Echter, gezien de afgelegen locaties van de instellingen betekent dit dat het alleen mogelijk was om buiten een rondje te lopen of naar de supermarkt te gaan. Andere momenten dat jongeren contact hadden met de buitenwereld was tijdens verlof en in twee gevallen tijdens afspraken met professionals buiten de instelling. De jongeren uit de focusgroep vormen een uitzondering. Zij vulden elkaar aan over situaties en mogelijkheden waarin school of stage buiten de instelling wel wordt gestimuleerd. Alle jongeren gaven aan dat het fijn is als er momenten zijn waarop ze mee kunnen doen aan activiteiten buiten de instelling, bijvoorbeeld voor school, een bijbaantje of sport:

"Qua activiteiten dat ze je iets meer loslaten om toch iets te kunnen doen. Je wordt agressief of emotioneel als je binnen blijft zitten. Dan kan je beter iemand naar buiten sturen en een sport laten uitoefenen".

Ook prefereren de jongeren een opbouw aan vrijheden, waarbij er in toenemende mate contact met de civil society buiten de instelling mogelijk is. Uiteraard zijn de jongeren met een reden gesloten geplaatst. Hier hoort per definitie een verbreking met de oude situatie bij. Echter, een opbouw aan contacten met de civil society en behoud van het sociale netwerk helpen de jongeren op het moment van vertrek. Uiteindelijk zullen al deze jongeren moeten terugkeren naar de maatschappij en 'hoe langer je afgesloten bent van de echte wereld, hoe moeilijker het daarna wordt om het weer op te pakken'.

5.6. Aanbevelingen van de jongeren

Ten slotte hebben de jongeren aanbevelingen waarmee volgens hen de overgang van de gesloten jeugdhulp naar vrijheid beter gefaciliteerd zou kunnen worden. Hierbij dient vermeld te worden dat deze aanbevelingen niet alleen op kritiek van de jongeren gebaseerd zijn, maar ook op hun positieve ervaringen. Deze positieve ervaringen kunnen als voorbeeld dienen voor die situaties waarin volgens de jongeren verbetering mogelijk is. Er worden hier vier partijen onderscheden die elk een bijdrage kunnen leveren: de jeugdhulpinstellingen, gemeenten, civil society en de jongeren zelf.

Jeugdhulpinstellingen

Ten eerste hebben de jongeren een aantal aanbevelingen voor de jeugdhulpinstellingen. Zij vinden ondersteuning bij de overgang van geslotenheid naar openheid belangrijk. Jongeren die weinig begeleiding hebben gekregen geven aan dit een gebrek te vinden. De jongeren die wel begeleiding hebben ontvangen geven aan hier veel aan te hebben (gehad). Bij de begeleiding van het vertrek uit de gesloten instelling

vinden de jongeren het vooral belangrijk dat er met hen gecommuniceerd wordt en ze informatie ontvangen over wat ze te wachten staat. Bij het vertrek uit de instelling behoeven zij 'duidelijkheid in wat ze met je gaan doen' en 'informatie over hoe het is op de vervolgplek'.

Een andere aanbeveling is om ervoor te zorgen dat de vrijheden van de jongeren worden opgebouwd, zowel voor kort als langdurig verblijf. Door de jongeren voor vertrek te laten wennen aan toenemende vrijheden zou volgens hen de overgang naar vrijheid minder heftig zijn:

"Ik denk dat als je meteen heel veel vrijheid krijgt, dat het dan wel fout zou gaan. Dat het met opbouwen, het laten zien, wel beter zou gaan".

Ook geven de jongeren aan dat ze het fijn vinden als ze worden betrokken bij de plannen. Hierbij streven de jongeren naar een balans tussen autonomie en ondersteuning van anderen. Volgens hen zou dit bereikt kunnen worden door met de jongere in gesprek te gaan en samen een doel voor ogen te hebben. Ook het maken van individuele afspraken zou hieraan bij kunnen dragen.

Ten slotte vinden de jongeren het positief als ouders meer bij de hulpverlening betrokken worden. Dit zou kunnen door de ouders te informeren over wat er gebeurt en aandacht te besteden aan wat terugkeer voor de ouders betekent. Tevens vinden de jongeren het belangrijk dat er voldoende mogelijkheden zijn om contact te onderhouden, zowel met ouders als de rest van het sociaal netwerk. Door contactmogelijkheden met vrienden waar mogelijk toe te staan, zouden de jongeren hun sociaal netwerk kunnen onderhouden.

Gemeenten

Aan gemeenten willen de jongeren allereerst meegeven dat het van belang is dat er voldoende financiering is voor ondersteuning bij de overgang van geslotenheid naar vrijheid. Verschillende jongeren geven aan dat zij signalen hebben ontvangen dat er te weinig geld beschikbaar is. Ook geeft één jongere die bij zelfstandigheidstraining zit aan dat ze met het wekelijkse budget waar zij van moet leven niet rond kan komen. Zij heeft het gevoel door de beperkte financiële middelen en begeleiding te worden tegengehouden in haar toekomstplannen. De jongeren die momenteel in de gesloten jeugdhulp verblijven hebben aangegeven dat een gebrek aan financiering ertoe heeft geleid dat sommige groepen moesten sluiten. Ook zijn er lange wachtlijsten voor vervolgzorg, waardoor zij onnodig lang in de gesloten jeugdhulp moeten blijven. Eén jongere heeft door de wachtlijsten zes maanden lang zonder behandeling op een crisisgroep gezeten. Ten slotte vinden zij het jammer dat de groepsleiding door beperkte financiering en het niet verlengen van tijdelijke arbeidscontracten steeds vervangen

wordt. Zoals één jongere beschrijft: 'Gesloten plaatsingen kosten veel geld. Op het moment dat jongeren hierbij niet de nodige behandeling en begeleiding krijgen, heeft het eigenlijk geen nut. Dan kan je de jongeren beter ergens anders plaatsen, of anders is de kans groot dat ze uiteindelijk terugkeren'.

Tevens geven de jongeren aan dat het zinvol zou zijn om een vaste begeleider te hebben bij de overgang van geslotenheid naar vrijheid. Deze dient al aanwezig te zijn tijdens de gesloten plaatsing en een tijdje betrokken te blijven na vertrek. Met hun nieuwe verantwoordelijkheden voor jeugdhulp zouden gemeenten kunnen regelen dat iedere jongere die gesloten is geplaatst een dergelijke begeleider toegewezen krijgt. Het blijkt nu in verband met de financiering hiervan lastig om een begeleider toe te wijzen als de jongere vanuit de gesloten instelling naar een andere jeugdhulporganisatie toegaat. In plaats van dat de begeleider vanuit één van de organisaties wordt gefinancierd, zou dit voor iedere jongere door de gemeente gefinancierd kunnen worden.

Ten slotte zouden gesloten en residentiële plaatsingen volgens een aantal jongeren zo veel mogelijk vermeden moeten worden. In plaats daarvan zou er waar mogelijk ingezet moeten worden op ambulante, gezinsgerichte ondersteuning. Volgens deze jongeren worden kinderen soms te snel uit huis en op een gesloten groep geplaatst, in plaats van dat er eerst gekeken wordt naar ondersteuning in het gezin zelf. Drie jongeren omschrijven dat zij door de uithuisplaatsing en het verblijf op een groep hun eigen identiteit kwijt zijn geraakt. De jongeren zouden 'worden afgebroken en opgebouwd zoals [de instellingen willen] dat iemand in de maatschappij is' en hebben gemerkt dat 'ik sinds ik uit huis ben en op groepen ben geplaatst ik mezelf niet meer echt ben, ik niet meer weet hoe ik ben of kan zijn'. Een groep zou volgens deze jongeren 'helemaal niets zijn' en 'je alleen erger maken doordat je in gedrag meegaat met andere kinderen'. In plaats daarvan zou het beter zijn om zorg binnen het gezin aan te bieden of in te zetten op gezinsvervangende zorg (bij familie of een pleeggezin). De visie van deze jongeren lijkt in lijn met de recente veranderingen in de jeugdhulpverlening. Zij moedigen gemeentelijk beleid waarbij jeugdhulpverlening zo veel mogelijk in het gezin zelf wordt ingezet aan.

Civil society

Ten eerste zou de civil society volgens de jongeren een rol kunnen spelen bij de overgang van gesloten jeugdhulp naar vrijheid door het opbouwen van deze vrijheden. Door de jongeren al tijdens hun gesloten plaatsing en in toenemende mate te laten deelnemen aan het leven buiten de instelling, zouden ze kunnen wennen aan hun vrijheden. Echter, sommige jongeren merken dat ze door de civil society niet worden geaccepteerd of zelfs gestigmatiseerd als moeilijk en onwenselijk. Zo is één jongere bijna twee jaar op zoek geweest naar een school die hem wilde toelaten. Om te kunnen participeren aan het leven buiten de instelling is het vanuit de civil society nodig om deze

jongeren tijdens en na hun plaatsing een kans te geven.

Daarnaast zou de civil society een rol kunnen spelen door het bieden van sociale steun. Alle jongeren hebben aangegeven sociale steun belangrijk te vinden en van hun netwerk vooral te verlangen dat er een luisterend oor wordt geboden. Door in bepaalde gevallen contact met en activiteiten in de buitenwereld mogelijk te maken, zouden de jongeren een sociaal netwerk kunnen opbouwen en onderhouden. Eén jongere heeft hierbij aangegeven dat steun ook geboden zou kunnen worden door een ervaringsdeskundige.

Ten slotte zouden ook de niet-gouvernementele organisaties (NGO's) binnen de civil society volgens de jongeren een rol kunnen spelen. Dit zouden ze voornamelijk kunnen doen door de stem van kinderen en ouders naar voren te brengen en met een duidelijke boodschap de rechten van het kind te verdedigen. Daarnaast zouden NGO's kunnen lobbyen naar de overheid voor meer aandacht en financiering voor deze doelgroep. Ook zouden zij jongeren kunnen helpen door hen te wijzen op hun rechten. Door 'gesprekken met de jongeren aan te gaan en te kijken naar hoe het beter kan' en 'op te staan van luister, deze kinderen hebben hulp nodig' zouden NGO's een rol kunnen spelen in het bewerkstelligen van een goede overgang van geslotenheid naar vrijheid.

Jongeren

Over het algemeen bleek het voor de jongeren lastig om aan te geven wat hun eigen rol zou kunnen zijn. Zo werd er gezegd dat het 'niet hun verantwoordelijkheid is' en 'je niet van een kind kan verwachten dat die alles zelf doet'. Toch noemen de jongeren een aantal punten die volgens hen van belang zijn met betrekking tot de jongeren zelf. Ten eerste vereist participatie van de jongeren dat zij eerlijk hun mening geven en daarin ook zelf het initiatief nemen om gehoord te worden. Tevens geven de jongeren aan dat het belangrijk is dat zij 'gewoon meewerken' aan het proces, 'ze zich aan de regels en afspraken houden' en 'eigen inzet tonen'. Volgens de jongeren kan hun motivatie vergroot worden door individuele afspraken te maken op basis van leeftijd, capaciteiten en behoeften. Ook het gesprek aangaan, waarmee helder wordt gemaakt waarom bepaalde behandelingen of afspraken nodig zijn, zou bijdragen aan de motivatie:

"Dat je weet waarvoor je het doet. Als je weet waarvoor je iets doe, dan ga je er harder voor rennen ... Als je dat goed in kan schatten en dat begrijpt, ik denk dat je dan al veel beter je best doet, dan dat iemand heel kort er iets over uitlegt".

Uiteindelijk willen alle jongeren waarmee in het kader van dit onderzoek is gesproken namelijk hetzelfde: een normaal leven en een normale thuissituatie, inclusief school, werk, een auto en een woning. Op het moment dat de jongeren weten waarvoor ze iets doen, lijken ze des te gemotiveerder om er iets van te maken.

5.7 Theoretische reflectie op de resultaten

In het theoretisch kader is beschreven welke factoren volgens effectonderzoek een bijdrage leveren aan een goede overgang van geslotenheid naar vrijheid en het behoud van resultaten na vertrek. Dit onderzoek heeft getracht deze bevindingen aan te vullen door jongeren persoonlijk te vragen naar hun ervaringen en behoeften. Uit het theoretisch kader is gebleken dat een planmatige aanpak en voorbereiding op het vertrek belangrijk zijn voor een zorgvuldige overgang naar vrijheid (De Lange et al., 2014). De jongeren geven aan hierbij vooral belangrijk te vinden dat er met ze wordt gecommuniceerd over het vertrek en de aansluitende vervolgzorg. Zowel uit het theoretisch kader als het onderhavige onderzoek blijkt dat een geleidelijke overgang en een begeleider die de jongere hierbij ondersteunt bij kunnen dragen aan zorgvuldige voorbereiding op vertrek. Ook het juridisch kader geeft onderbouwing voor het oefenen met vrijheden en het betrekken van de omgeving. Zo is in de Havana Rules opgenomen dat jongeren in residentiële voorzieningen moeten kunnen profiteren van betekenisvolle activiteiten die hun zelfstandigheid bevorderen en dat zorg zo veel mogelijk in de gemeenschap moet worden voorzien. Hierbij dient volgens de Jeugdwet aandacht te worden besteed aan de omgeving van de jongeren en het perspectief dat de jongere daar geboden kan worden. Deze contacten met en betrokkenheid van de civil society zouden de jongeren ook kunnen helpen bij het opbouwen en onderhouden van een sociaal netwerk. Sociale steun is namelijk zowel volgens eerder onderzoek als de gesproken jongeren belangrijk.

Verder wijst het theoretisch kader op de voordelen van contact met en betrokkenheid van ouders (Robst et al., 2014). Uit het huidige onderzoek blijkt dat vooral jongeren met een hechte band met hun ouders hier behoefte aan hebben. In artikel 8 van het EVRM en artikel 5 en 9 van het IVRK is eerbiediging van en respect voor het familieleven opgenomen. Dit brengt met zich mee dat op de overheid de plicht rust om een ongestoord gezinsleven te bevorderen en een kind recht heeft op omgang met de ouders. Tevens valt verblijf in de thuissituatie te verkiezen boven residentiële zorg. Deze rechten zijn zowel in lijn met het nieuwe jeugdbeleid, waarin zorg zoveel mogelijk in het gezin wordt voorzien, als de mening die de jongeren in dit onderzoek hebben geuit.

Ten slotte is een belangrijke boodschap van de jongeren dat zij behoefte hebben om betrokken te worden bij het proces. Dit is voor hen een recht dat is opgenomen in artikel 12 van het IVRK. Hierin is vastgelegd dat aan de mening van minderjarigen passend belang moet worden gehecht in overeenstemming met leeftijd en rijpheid. Dit is ook de boodschap van de jongeren. Niet alles wat ze zeggen hoeft te gebeuren, maar ze willen wel dat er individuele afspraken worden gemaakt op basis van hun capaciteiten. Jeugdparticipatie is niet alleen een recht, maar heeft ook vele voordelen. Jongeren leren hierdoor verantwoordelijke, zelfstandige en sociale burgers te worden en het hulpaanbod

kan zo aangepast worden aan de jongere (De Winter, 1997; Van der Gaag et al., 2013). Wat de jongeren het meest frustrerend lijken te vinden aan de gesloten plaatsing is dat alles van ze wordt overgenomen, terwijl ze juist streven naar zelfbeschikking. Hierin is de spanning tussen vrijheid en binding in de opvoeding terug te vinden. Jongeren hebben de behoefte om in vrijheid te experimenteren, terwijl volwassenen de jongeren juist willen begrenzen (De Winter, 2011). Echter, in dit geval lijken niet alleen de volwassenen de jongeren te willen begrenzen, maar lijken de jongeren deze begrenzing zelf ook te verlangen. In de antwoorden van de jongeren is sprake van ambivalentie. Aan de ene kant willen zij meer zeggenschap en autonomie, maar aan de andere kant behoeven zij de begeleiding en begrenzing van anderen. Hierbij vragen verschillende jongeren en situaties om een ander balans. Participatie van de jongeren hoeft volgens hen dan ook niet altijd op het hoogste niveau van de participatieladder (Hart, 1992) plaats te vinden. Het gaat er vooral om dat de jongeren de kans krijgen hiermee te experimenteren en dat er in samenwerking wordt gekeken naar de individuele mogelijkheden en toekomst van de jongere.

6. Conclusie

In dit onderzoek is door middel van acht semigestructureerde interviews en één focusgroep getracht een beeld te geven van hoe een aantal jongeren in Nederland de overgang vanuit de gesloten jeugdhulp naar vrijheid heeft ervaren en wat er volgens hen gedaan zou kunnen worden om re-integratie te bevorderen. In dit gedeelte zal er door middel van het beantwoorden van verschillende deelvragen een conclusie worden getrokken ten aanzien van de onderzoeksvraag.

Met betrekking tot hoe het vertrek uit de gesloten jeugdhulp door de gesproken jongeren wordt ervaren kan er geconcludeerd worden dat dit ambivalent is. Enerzijds zijn de jongeren verheugd met de vrijheden die ze hiermee verwerven en de controle die ze na vertrek over hun leven kunnen voeren. Anderzijds vinden ze het aanvankelijk lastig om met deze nieuw verworven vrijheden om te gaan, worden de grenzen hiervan opgezocht en is de overgang soms te groot en abrupt.

Hoe de jongeren de overgang van geslotenheid naar vrijheid ervaren lijkt afhankelijk van de voorbereiding en begeleiding die ze krijgen. Dit was bij de jongeren uiteenlopend geregeld. De jongeren worden vooral voorbereid door middel van verlof en fasering in de behandeling. Verder ontvangen alle gesproken jongeren na vertrek nog jeugdhulpverlening, omdat ze allemaal uiteindelijk niet (meer) thuis kunnen, willen of mogen wonen.

In hoeverre de jongeren tevreden zijn met de voorbereiding op het vertrek en de nazorg lijkt vooral afhankelijk van de mate waarin hierover met hen wordt gecommuniceerd en in hoeverre hun mening wordt meegenomen. Op alle verschillende

niveaus van de participatieladder van Hart (1992), van informeren tot (mee)beslissen, is zowel met de betrekking tot de jongeren als de ouders verbetering mogelijk. Hun participatie lijkt momenteel sporadisch plaats te vinden, in plaats van structureel. Wat de jongeren vooral belangrijk vinden is dat de behandeling wordt afgestemd op de individuele kenmerken, behoeften en capaciteiten van de jongere. Hierbij zijn ze op zoek naar een balans tussen zelfbeschikking en ondersteuning.

Wat de jongeren belangrijk vinden in de overgang naar vrijheid is: relevante informatie en communicatie over het vertrek en vervolgzorg, een geleidelijke overgang met toenemende vrijheden en verantwoordelijkheden, een vaste begeleider die hen hierbij ondersteunt, waar mogelijk contact kunnen onderhouden met hun sociaal netwerk en dat er individuele afspraken worden gemaakt op basis van de kenmerken, behoeften en capaciteiten van de jongeren. Hierbij zoeken ze naar een balans tussen autonomie en ondersteuning.

Ten slotte hebben de jongeren een aantal aanbevelingen voor verschillende betrokken partijen. De aanbevelingen naar de jeugdhulpinstellingen zijn: begeleiding bij en communicatie over de overgang naar vrijheid, vrijheden in de gesloten instelling opbouwen, individuele afspraken maken met de jongeren op basis van hun capaciteiten, het betrekken van de ouders en het toestaan van contactmogelijkheden zodat het sociaal netwerk onderhouden kan worden. De belangrijkste boodschap voor gemeenten is om te zorgen voor voldoende financiering, zodat er voorkomen kan worden dat groepen sluiten, lange wachtlijsten voor vervolgzorg worden teruggebracht en er voor continuïteit in de groepsleiding gezorgd kan worden. Daarnaast moedigen de jongeren gemeentelijk beleid waarbij zoveel mogelijk gezinsgerichte of gezinsvervangende zorg wordt geboden aan. Ook zouden ze graag een vaste begeleider toegewezen krijgen. Voor de civil society zien de jongeren een rol door ze te laten participeren in activiteiten buiten de instelling, ze niet te stigmatiseren en door de benodigde sociale steun te bieden. Daarnaast zouden NGO's jongeren kunnen wijzen op hun rechten en de stem van jongeren moeten laten horen. Ten slotte vereist een goede overgang naar vrijheid volgens de jongeren van henzelf dat zij meewerken, zich aan de regels en afspraken houden en inzet tonen. Hun motivatie voor (na)zorg zou volgens hen vergroot kunnen worden door het maken van individuele afspraken, te communiceren met de jongere over het doel van de zorg en door te luisteren naar wat de jongere te zeggen heeft.

Kortom, hoewel de jongeren elk hun eigen verhaal hebben met betrekking tot het vertrek vanuit de gesloten jeugdhulp en de mogelijke rol van verschillende partijen, kan er door middel van communicatie met de jongeren gezorgd worden voor aansluiting bij hun ervaringen en behoeften. Zodoende kan hun motivatie voor en participatie aan het behandelproces vergroot worden. Dit onderzoek is vooral aanvullend op eerder onderzoek in dat het laat zien dat deze jongeren streven naar een balans tussen

autonomie en ondersteuning en zij gezinsgerichte of gezinsvervangende behandeling prefereren boven geslotenheid.

7. Discussie

Gezien het zeer kleine aantal respondenten kunnen de resultaten van het onderzoek niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar de rest van de onderzoekspopulatie. Andere jongeren, die op andere momenten en andere locaties in de gesloten jeugdhulp hebben gezeten, kunnen weer alternatieve ervaringen en ideeën hebben. De resultaten en conclusies van het onderzoek zijn dan ook beperkt tot de jongeren waarmee er in het kader van dit onderzoek is gesproken. Een andere beperking van het onderzoek is de wervingsmethode. Doordat de meeste jongeren via gesloten en open jeugdhulpinstellingen zijn benaderd, zijn enkel jongeren bereikt die vervolgzorg (hebben) ontvangen. Daarnaast kan de vrij lage respons ervoor gezorgd hebben dat de jongeren met de minst participatieve vermogens en meest complexe problematiek niet zijn bereikt.

De voornaamste aanbeveling voor vervolgonderzoek is dan ook om als onafhankelijke onderzoeker met meer jongeren uit de gesloten jeugdhulp in gesprek te gaan. Hierbij is het aan te bevelen om tevens op zoek te gaan naar jongeren die na vertrek uit het oog van de jeugdhulpverlening zijn verloren. Ook zou er met meer jongeren gesproken moeten worden die na vertrek bij hun ouders of zelfstandig zijn gaan wonen, aangezien dit andere vraagstukken met zich meebrengt. Hierbij zou het interessant zijn om na te gaan wat de huidige verschuivingen in de jeugdhulpverlening betekenen voor jongeren uit de gesloten jeugdhulp. Wellicht dat de aard en ernst van de problematiek van deze jongeren hierdoor verandert.

Voor de praktijk zijn er vanuit de jongeren al een aantal aanbevelingen gedaan. De voornaamste aanbeveling is om met de jongeren in gesprek te gaan. Het huidige onderzoek is gebaseerd op de ervaringen en meningen van slechts elf jongeren, dus het is denkbaar dat andere jongeren iets anders van de praktijk vereisen. De enige manier om te achterhalen waar iedere jongere behoefte aan heeft, is door te luisteren naar wat zij te zeggen hebben. Jongeren hebben hier niet alleen op basis van wetgeving recht op, maar het zou de jongeren en hun behandeling ook ten goede komen.

Literatuur

- Bazemore, G., Zaslaw, J. G., & Riester, D. (2005). Behind the walls and beyond: Restorative justice, instrumental communities, and effective residential treatment. *Juvenile and Family Court Journal*, 56, 53-73.
- Boendermaker, L., Van Rooijen, K., Berg, T., & Bartelink, C. (2013). *Residentiële jeugdzorg: Wat werkt?*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Boeijs, H.R. (2010). *Analysis in qualitative research*. London, United Kingdom: Sage.
- Cafferty, H., & Leichtman, M. (2001). Facilitating the transition from residential treatment into the community: II. Changing social work roles. *Residential Treatment for Children and Youth*, 19, 13-25.
- Casey, K. J., Reid, R., Trout, A. L., Hurley, K. D., Chmelka, M. B., & Thompson, R. (2010). The transition status of youth departing residential care. *Child and Youth Care Forum*, 39, 323-340. doi:10.1007/s10566-010-9106-6
- Checkoway, B. (2011). What is youth participation?. *Children and Youth Services Review*, 33, 340-345. doi:10.1016/j.childyouth.2010.09.017
- Daining, C., & DePanfilis, D. (2007). Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 29, 1158-1178. doi:10.1016/j.childyouth.2007.04.006
- Daly, F. (2012). What do young people need when they leave care? Views of care-leavers and aftercare workers in North Dublin. *Child Care in Practice*, 18, 309-324.
- De Lange, M., Addink, A., Haspels, M., & Geurts, E. (2014). *Onderbouwing richtlijn residentiële jeugdzorg*. (Nog niet gepubliceerd). Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- De Winter, M. (1997). *Children as fellow citizens: Participation and commitment*. Oxford: Radcliffe Medical Press.
- De Winter, M. (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: SWP.
- Dinisman, T., & Zeira, A. (2011). The contribution of individual, social support and institutional characteristics to perceived readiness to leave care in Israel: An ecological perspective. *British Journal of Social Work*, 41, 1442-1458. doi:10.1093/bjsw/bcr034
- Geurts, E. M. W., Boddy, J., Noom, M. J., Knorth, E. J. (2012). Family-centered residential care: The new reality? *Child and Family Social Work*, 17, 170-179. doi:10.1111/j.1365-2206.2012.00838.x
- Goodkind, S., Schelbe, L. A., & Shook, J. J. (2011). Why youth leave care: Understandings of adulthood and transition successes and challenge among youth aging out of child welfare. *Children and Youth Services Review*, 33, 1039-1048. doi:10.1016/j.childyouth.2011.01.010

- Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. E. (2011a). Transition secured? A follow-up study of adolescents who have left secure residential care. *Children and Youth Services Review, 33*, 2482-2488. doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.022
- Harder, A. T., Kongeter, S., Zeller, M., Knorth, E. J., Knot-Dickscheit, J. (2011b). Instruments for research on transition: Applied methods and approaches for exploring the transition of young care leavers to adulthood. *Children and Youth Services Review, 33*, 2431-2441. doi:10.1016/j.childyouth.2011.08.017
- Harder, A. T., Kalverboer, M. E., & Knorth, E. J. (2011c). They have left the building: A review of aftercare services' outcomes for adolescents following residential youth care. *International Journal of Child & Family Welfare, 3*, 86-104.
- Hart, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF Innocenti Essays no. 4.
- Ince, D., Van Yperen, T., & Valkestijn, M. (2013). *Top tien positieve ontwikkeling jeugd: Beschermende factoren in opvoeden en opgroeien*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Jeugdzorg Nederland (2014). *Factsheet JeugdzorgPlus: Omdat het resultaat telt*. Retrieved from: <http://www.jeugdzorgplus.jeugdzorgnederland.nl/UserFiles/factsheets/VNG%20factsheet/digitale-factsheet-jeugdzorgplus%20def.pdf>
- Lambert, S. D., & Loiselle, C. G. (2008). Combining individual interviews and focus groups to enhance data richness. *Journal of Advanced Nursing, 62*, 228-237. doi:10.1111/j.1365-2648.2007.04559.x
- Lansdown, G. (2011). *Every child's right to be heard: A resource guide on the UN committee on the rights of the child general comment no. 12*. London: Save the Children.
- Legemaate, J., Ploem, M. C., Uit Beijerse, J., Mevis, P. A. M., Van der Wolf, M. J. F., Akerboom, C. P. M., ... Woestenburg, N. O. M. (2014). *Thematische wetsevaluatie gedwongen zorg*. Den Haag: ZonMw.
- Leichtman, M., & Leichtman, M. L. (2001). Facilitating the transition from residential treatment into the community: IV. Making use of community resources. *Residential Treatment for Children & Youth, 19*, 43-52.
- Massinga, R., & Pecora, P. J. (2004). Providing better opportunities for older children in the child welfare system. *The Future of Children, 14*, 150-173. doi:10.2307/1602759
- Mears, D. P. & Travis, J. (2004). Youth development and reentry. *Youth Violence and Juvenile Justice, 2*, 3-20. doi:10.1177/1541204003260044.
- Mendes, P., & Moslehuddin, B. (2006). From dependence to interdependence: Towards better outcomes for young people leaving state care. *Child Abuse Review, 15*, 110-126. doi:10.1002/car.932

- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), & Ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) (2013a). *Jeugdwet. Wet van 1 maart 2014 inzake regels over de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor preventie, ondersteuning, hulp en zorg aan jeugdigen en ouders bij opgroei- en opvoedingsproblemen, psychische problemen en stoornissen*. Retrieved from: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/01/jeugdwet.html>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), & Ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) (2013b). *Memorie van toelichting Jeugdwet*. Retrieved from: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/07/01/memorie-van-toelichting-bij-de-jeugdwet.html>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), & Ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) (2014). *Factsheet Jeugdwet. Naar goede jeugdhulp die bij ons past*. Retrieved from: <http://www.voordejeugd.nl/actueel/nieuwsberichten/1427-factsheet-jeugdwet-nu-beschikbaar>
- Raad van Europa (1950). *European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)*. Straatsburg: Raad van Europa. Retrieved from: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2014). *Samen verder, verder samen: Zorgen voor kinderen met complexe problemen*. Den Haag: RMO.
- Robst, J., Rohrer, L., Dollard, N., & Armstrong, M. (2014). Family involvement in treatment among youth in residential facilities: Association with discharge to family-like setting and follow-up treatment. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 22*, 190-196. doi:10.1177/1063426614523651
- Stein, J. (2014). *Child participation: From rights to reality*. Amsterdam: KidsRights Foundation.
- Stein, M. (2006). Research Review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work, 11*, 273-279.
- Steketee, M., Vandenbroucke, M., & Rijkschroeff, R. (2009). *(Jeugd)zorg houdt niet op bij 18 jaar*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Ten Brummelaar, M. D. C., Boendermaker, L., Harder, A. T., & Knorth, E. J. (2011). *JeugdzorgPlus. Trajectzorg voor jongeren met ernstige gedragsproblemen*. Groningen: Uitgeverij Stichting Kinderstudies.
- Trout, A. L., Chmelka, M. B., Thompson, R. W., Epstein, M. H., Tyler, P., & Pick, R. (2010). The departure status of youth from residential group care: Implications for aftercare. *Journal of Child and Family Studies, 19*, 67-78. doi:10.1007/s10826-009-9283-9
- UNICEF Nederland, & Defence for Children (2014). *Jaarbericht kinderrechten 2014*.

Voorburg/Leiden: UNICEF Nederland en Defence for Children.

Van der Gaag, R., Gilsing, R., & Mak, J. (2013). *Participatie in zicht: Gemeenten, jeugdigen, ouders en jeugdzorgcliënten in de transitie jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van Yperen, T. A., Booy, Y., & Van der Veldt, M. C. (2003). *Vraaggerichte hulp, motivatie en effectiviteit jeugdzorg*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.

Verenigde Naties (1989). *United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC)*. Geneve: Verenigde Naties. Retrieved from:

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>

<http://www.defenceforchildren.nl/images/20/2871.pdf>

Verenigde Naties (1990). *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havana Rules)*. Geneve: Verenigde Naties. Retrieved from:

<http://www.unrol.org/files/TH007.PDF>

BIJLAGE 1: TOPIC LIST INTERVIEWS

1. GESPREKSINTRODUCTIE:

- Dank voor deelname
- Jezelf voorstellen
- Uitleg onderzoek: doel, belang en tijdsindicatie
- Benadrukken eigen persoonlijke mening en beleving; geen goede/foute antwoorden
- Ethische toelichting: anonimiteit en vertrouwelijk, vrijwillige deelname, mogelijkheid vragen niet beantwoorden
- Toestemming opname

2. VRAGEN:

A) Kennismaking:

- Leeftijd
- Duur en locatie gesloten jeugdhulp
- Hoe lang geleden / op welke leeftijd gesloten jeugdhulp verlaten
- Waar terecht toen de gesloten jeugdhulpinstelling verlaten en huidige woonsituatie

B) Voorbereiding op vertrek en aanbod nazorg:

- Ben je van te voren voorbereid op het vertrek vanuit de instelling? Op welke manier? Wanneer kreeg je te horen dat je de instelling mocht verlaten?
- Welke afspraken of plannen zijn er van te voren gemaakt voor het vertrek en de periode hierna? Werd nazorg, voor zover jij weet, opgenomen in de behandelplannen?
- In hoeverre heb je het gevoel dat er naar jouw eigen mening en wensen hierover werd geluisterd en dat deze in de plannen werden meegenomen?
- Was er tijdens de behandeling ook aandacht voor je thuissituatie? Op welke manier werden je ouders of andere gezinsleden betrokken bij de behandeling? Op welke manier kon je contact onderhouden met familieleden en vrienden buiten de instelling?
- In hoeverre heb je het gevoel dat de voorbereiding die je kreeg voldoende was? Voelde je je er klaar voor om de instelling te verlaten?
- Wat heb je aangeboden gekregen aan nazorg op het moment dat je de jeugdzorginstelling had verlaten? In hoeverre heb je hier gebruik van gemaakt?
→ Indien wel gebruik: Kan je concrete voorbeelden noemen van zorg of ondersteuning die je na het verlaten van de instelling hebt ontvangen? Sloot dit aan op de behandeling die je in de instelling kreeg?
→ Indien geen/weinig gebruik: Waarom heb je hier geen gebruik van gemaakt?

C) Ervaring overgang vanuit geslotenheid naar vrijheid:

- Hoe heb je de overgang vanuit de instelling ervaren? Wat ging er goed? Tegen welke problemen liep je aan? Kan je hier concrete voorbeelden van geven?
(bijvoorbeeld op gebied van woonruimte, school, werk, geld, verzekeringen, andere praktische zaken, sociale steun, etc.)
- Ging de overgang geleidelijk of had je het gevoel dat deze erg abrupt was? Kreeg je bijvoorbeeld naar aanloop van het vertrek steeds meer vrijheden en

verantwoordelijkheden? Ging je wel eens met verlof? Kon je deelnemen aan activiteiten buiten de instelling? Hoe was de begeleiding hiervan?

- Was er gedurende deze periode een belangrijk persoon die jou bij de overgang ondersteunde (*pleitbezorger, trajectbegeleider, mentor, coach, ervaringsdeskundige, eigen netwerk etc.*)?

D) Persoonlijke wensen en behoeften:

- Wat zou jij persoonlijk nodig hebben gehad om de overgang vanuit de instelling goed te laten verlopen?

- Wat had je van te voren graag geweten willen hebben?

- Wat had je na vertrek aan praktische ondersteuning nodig? Wat aan sociale steun?

- Heb je het gevoel dat er goed geluisterd werd/wordt naar wat jij vindt?

E) Mogelijke rol gemeenten, civil society en jongeren:

- Wie had je kunnen helpen bij de overgang vanuit de instelling naar de maatschappij?

- Welke rol zie je hierbij voor de instelling?

(*denk aan voorbereiding, bieden van mogelijkheden om deel te nemen aan activiteiten buiten de instelling en de ondersteuning hierbij, vragen naar wensen en behoeften jongeren*)

- Welke mogelijke rol zie je voor gemeenten?

(*bijvoorbeeld in de vorm van praktische ondersteuning, hulp bij het zoeken van woonruimte, werk, inkomen, etc.*)

- Zouden anderen, bijvoorbeeld mensen uit de buurt of familie en vrienden, hierbij ook een rol kunnen spelen (=civil society)? Indien ja, wat voor rol? Indien nee, waarom niet? Wat zou er nodig zijn om deze mensen in te kunnen zetten?

- Welke rol zie je voor de jongeren zelf in dit geheel? Wat had je zelf bij kunnen dragen om de overgang vanuit de instelling naar de maatschappij goed te laten verlopen? Wat zou je hiervoor nodig hebben gehad?

- Wat zou een organisatie zoals Save the Children volgens jou kunnen bieden?

(*denk aan pleiten bij overheden, geven van voorlichtingen, concrete programma's ter ondersteuning, etc.*)

F) Afronding:

- Hoe gaat het nu?

- Wat zijn je dromen voor de toekomst? Wat is ervoor nodig zodat jij in staat wordt gesteld om deze dromen te bereiken?

- Herhaling belangrijkste punten; hier nog wat aan toe te voegen? Verder nog iets wat je graag kwijt zou willen?

3. AFSLUITING:

- Nogmaals bedanken en presentje
- Vragen of interesse in terugkoppeling resultaten
- Waar te bereiken voor vragen of toevoegingen

BIJLAGE 2: TOPIC LIST FOCUSGROEP

1. GESPREKSINTRODUCTIE:

- Dank voor deelname
- Jezelf voorstellen
- Uitleg onderzoek: doel, belang en tijdsindicatie
- Benadrukken eigen persoonlijke mening en beleving; geen goede/foute antwoorden
- Ethische toelichting: anonimiteit en vertrouwelijk, vrijwillige deelname, mogelijkheid vragen niet beantwoorden
- Toestemming opname

2. VRAGEN:

Achtergrondinformatie:

- Aantal deelnemers
- Geslacht
- Leeftijd

Voorbereiding vertrek:

- Hoe worden jullie momenteel voorbereid op het leven na vertrek uit de gesloten jeugdhulpinstelling? Wordt er bijvoorbeeld gesproken over het moment dat je de instelling verlaat en de periode die hierop volgt? Weten jullie al wanneer jullie de gesloten instelling gaan verlaten?
- Zijn er, voor zover jullie weten, concrete plannen of afspraken gemaakt over de voorbereiding op het verlaten van de zorginstelling en eventuele nazorg, bijvoorbeeld in een behandelplan? In hoeverre hebben jullie het gevoel dat jullie eigen mening en wensen hierover worden meegenomen?
- Zijn er al momenten dat jullie buiten de instelling komen, bijvoorbeeld in de vorm van verlof of om deel te nemen aan bepaalde activiteiten? Wanneer mag dit? Wat doe je dan zoal? Hoe is de begeleiding hiervan / wordt er na afloop besproken hoe het is gegaan?
- Op welke manier worden ouders of andere familieleden betrokken bij de behandeling? Wordt er hierbij ook aandacht besteed aan je thuissituatie? Op welke manier kan je contact onderhouden met familieleden en vrienden buiten de instelling?

Overgang van residentieel naar open/zelfstandig:

- Hoe verwachten jullie dat de overgang vanuit de instelling naar de samenleving plaats zal vinden? Kijken jullie naar speciale dingen uit of zien jullie tegen bepaalde dingen op?
- Woonsituatie na vertrek: waar denken jullie na vertrek te gaan wonen (zelfstandig, bij familie, of bij een open behandelgroep)? Wat zouden jullie graag willen?
- Met de veranderingen in de jeugdzorg wordt er beoogd om het aantal gesloten en residentiële plaatsingen terug te brengen. Wat merken jullie hiervan? Wat had dat

denken jullie voor jullie persoonlijk betekent?

- In hoeverre denken jullie hulp nodig te hebben van anderen op het moment dat je de gesloten jeugdhulp verlaat? Is nazorg volgens jullie nodig, en wat zou deze nazorg dan in moeten houden? Waarin zou je juist wel of juist niet door anderen ondersteund willen worden?

Mogelijke rol gemeenten, civil society en jongeren:

Is er een specifiek persoon die in deze periode zou kunnen helpen, en zo ja, wie? (*eigen netwerk, coach, mentor, trajectbegeleider, iemand uit de instelling, ervaringsdeskundige*)? Hebben jullie een dergelijke begeleider al?

- Welke rol zien jullie bij de begeleiding van het vertrek vanuit de instelling voor verschillende partijen:

a) De instelling:

Wat zouden jullie willen dat jeugdzorginstellingen jullie bieden in de aanloop naar vertrek? (*denk aan voorbereiding, mogelijkheden om deel te nemen aan activiteiten buiten de instelling en ondersteuning hierbij, vragen naar wensen en behoeften jongeren, etc.*)

b) De overheid / gemeenten:

(*denk aan praktische ondersteuning, wettelijke kaders schetsen, verplicht stellen van, ondersteuning bij vinden van woonruimte, werk, inkomen, etc.*)

c) Civil society:

Zouden anderen, bijvoorbeeld mensen uit de buurt of familie en vrienden, hierbij een rol kunnen spelen? Indien ja, wat voor rol? Indien nee, waarom niet?

d) Jongeren:

Welke rol zien jullie voor jezelf in dit geheel? Wat hebben jullie hiervoor nodig?

e) Save the Children:

Wat zou een organisatie zoals Save the Children volgens jullie kunnen bieden? (*bijvoorbeeld pleiten bij overheden, geven van voorlichtingen, aandacht vragen voor, programma's ter ondersteuning*)

Afronding:

- Is er verder nog iets wat jullie graag kwijt zouden willen?

3. AFSLUITING:

- Nogmaals bedanken en presentje
- Vragen of interesse in terugkoppeling resultaten
- Waar te bereiken voor vragen of toevoegingen